

Bir İnsan Hakları Meselesi Olarak Küresel Yoksulluk

Özlem Denli

Özet: Bu makale, siyaset felsefecisi Thomas Pogge tarafından geliştirilen ve yaratıcı argümanları kadar ilham verdiği tartışmalarla da küresel yoksulluk literatüründe yön çizici etki yaratan adalet kuramını konu etmektedir. Kurumların önceliği, bireyci-evrenselci ilke ve negatif ödev kavramı, bu yaklaşımın yapı taşlarını teşkil eden üç ana unsurdur. “Önlenilebilir bir insan hakları ihlali olarak küresel yoksulluk” tezi de, yine bu unsurlar arasındaki özgün ilişkiler aracılığıyla kavranabilir. Makale, Pogge’nin uygulamaya dönük ilgisi ve kurumsal reform hedefi ile adalet ilkelerini yaygın kabul gören ilkelerle temellendirme çabası arasındaki ilişkiyi açıklığa kavuşturmayı amaçlar. Bu doğrultuda, Pogge’nin geniş bir uzlaşma zemini inşa etme çabası ve başvurduğu argümanlar detaylarıyla ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Adalet, Küresel Adalet, İnsan Hakları, Yoksulluk, Negatif Ödevler

Giriş

Adalet ve hak kavramları liberal kuram ailesinin yaygın ve merkezi analiz araçlarındandır. Yol gösterici ahlak kriterlerinin hangi ölçekte ele alınacağı, hangi nesnelere uygulanacağı, toplumsal işbirliğinin yararları ve yüklerinin nasıl dağıtılacağı -yani ne tür hak ve ödevler ortaya çıkaracağı- gibi konular çoğu zaman bireysel hak ve özgürlüklerin

önceliği konusunda ortaklaşan farklı liberal kuramcılarının gündemindeki anlaşmazlık alanlarıdır. Adalet tartışmalarının yerel/ulusal düzeyden çıkarılarak uluslararası/küresel ölçüğe taşınması ise çoğu zaman yaklaşımlar arasındaki farkları belirginleştirmekte ve derinleştirmektedir. Bu durum ise küresel yoksulluğun ortaya çıkardığı ağır tabloyu iyileştirme çabalarının güç ve yaygınlık kazanmasını zorlaştırmakta; hatta çözüm çabalarını sorunun parçası haline getirebilmektedir.

Bu makale Thomas Pogge'nin küresel yoksulluğu önlenabilir bir insan hakları ihlali olarak ele alan ve yoksulluğun en ağır ve ölümcül biçimleriyle mücadeleyi bu zeminde ortaklaştırmayı hedefleyen adalet kuramını konu etmektedir. Daha somut ve detaylı bir ifadeyle, makale (1) ağırlıklı olarak *Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları* (2006) isimli eserde geliştirilen tezleri ele alır, (2) Pogge'nin yaklaşımının üç temel unsuru olan kurumların önceliği, bireyci-evrenselci ilke ve negatif ödev kavramları tartışır ve bu unsurların özgün birarardılığı inceler, (3) Pogge'nin yaklaşımının orijinal ve yaratıcı olarak adlandırabileceğimiz bu veçhesinin yanı sıra, yazarın uygulamaya dönük ilgisiyle yakından bağlantılı olan ve yaygın bir görüş birliği zemini yaratmaya yönelik kuramsal çabasını tartışır.

Kurumsalcılık ve Bireycilik: Pogge'nin Ahlaki Evrenselciliği

Adalet Kurumlarının Birincil Erdemidir

John Rawls

Pogge'nin küresel adalet kuramı iki temel unsurdan hareketle tanımlanabilir. Bunlardan ilki, siyaset felsefesi literatüründe “kurumsalcı” olarak adlandırılan yaklaşımdır.¹ Bu görüşe göre adalet kuramının öncelikli ilgi alanı kişilerin eylem ya da tercihleri değil, kurumsal sis-

1. Kişilerin eylem ve tercihlerine odaklanan alternatif anlayış “etkileşimsel” olarak adlandırılmaktadır.

temler ve dinamiklerdir.² Pogge'ye göre günümüzün küreselleşen dünyasında insanların yaşamlarını derinden etkileyen ve bir takım kurumlar ve süreçler vasıtasıyla düzenlenen karşılıklı ilişkiler mevcuttur. Dünya Ticaret Örgütü, Nato, Birleşmiş Milletle, G7, Dünya Bankası ve IMF gibi kurumların yanı sıra ulusüstü şirketler gibi aktörler de küresel planda ticari, siyasi, askeri ve finansal etkileşimlere yön veren bir sistemin unsurlarıdır (Pogge, 2006: 18-19, 39). Pogge'ye göre söz konusu kurumlar tekil işleyişlerinin ötesinde, sistemik bir etki yaratırlar; kişi ve kolektif aktörler arasındaki ilişkileri ve bunların maddi kaynaklara erişimlerini düzenlerler. Pogge bu kurum ve işleyişler bütününe toplumsal sistem uygulamaları ya da kısaca "oyunun kuralları" adını verir (2006: 51).

Pogge'nin kurumsalcı çözümlemesinin merkezi iddialarından biri küresel sistemin derin adaletsizliklerle malul olduğudur. Yazar somut verilerle mutlak yoksulluk ve eşitsizliğin şiddetini, yaygınlığını ve bu iki değişkenin izlediği yönü ortaya koyar. Görülmektedir ki ekonomide ve teknolojiadaki muazzam ilerlemelere rağmen ağır ve ölümcül yoksulluk konusundaki gelişmeler son derece sınırlı kalmıştır. Pogge'nin ifadesiyle süregelmekte olan sonuçları itibarı ile küresel yoksulluk insanlığı karşılaştığı en ciddi soykırımdır:

"Elimizde kesinlikle tam anlamıyla insanlığa karşı işlenmiş bir suç kanıtlayacak kadar yoksulluğa bağlı ölüm var: Bugün, her yedi ayda

2. Bu yaklaşımın ilk olmasa da en önemli temsilcilerinden John Rawls'un adalet kuramının ayrıcalıklı nesnesi özel ve sınırları belirli biçimde tanımlanmış bir kurumlar sistemi, düşünürün kendi adlandırmasıyla "temel yapı"dır. Rawls'un tanımına göre temel yapı, bir toplumdaki ana siyasal, toplumsal ve ekonomik kurumlar bütünlüğüne verilen addır; toplum içinde fayda ve ödevlerin dağıtılması, dolayısıyla insanların yaşam koşulları ve beklentileri, bireysel tutumlar ve adalet anlayışlarına varacak şekilde, derinden tesir eder (1971: 240). Rawls'un adalet kuramı, yaygın biçimde tartışılmış ve özellikle de liberalizmin eşitlikçi kanadında son derece etkili olmuştur.

bir, Nazi ölüm kamplarında telef olan insanların toplamı kadar insan yoksulluktan ölüyor” (2006: 39).

Pogge’ye göre bu senaryo hâkim küresel kurumların ahlaki eleştiriyeye tabi tutulmasını ve ağır yoksulluğu ortadan kaldıracak ya da en azından azaltacak alternatiflerin düşünülmesini gerekli kılar (2006: 18-19, 39, 78). Bu gereklilik ise bizi ne tür adalet kıstaslarının temel alınması gerektiği sorusuna ve Pogge’nin kuramının ikinci temel unsuru olan bireyci-evrenselci ilkeye götürür. Pogge ahlaki evrenselciliği şu ilkelerle tanımlar (2006: 149): (a) Herkesi aynı ahlaki ilkelere bağlı kılması. (b) Bu ilkelerin herkese aynı temel ahlaki faydaları (talepler, özgürlükler, yetkiler ve dokunulmazlıkları) ve yükleri (ödevler ve yükümlülükleri) atfetmesi. (c) Bu temel ahlaki faydalar ve yüklerin, keyfiyen belli kişiler ya da gruplara öncelik ya da zarar vermeyecek şekilde formüle edilmiş olması.

Bu ilkelerin açıklığa kavuşturulması için ilk olarak Pogge’nin liberal milliyetçiliğe getirdiği eleştirilere değinmek gerekir. Pogge liberal milliyetçi tezleri üç ana başlık altında ele alır. Bunlardan ilki kendi yurttaş topluluğunun refahı ve gelişmesine öncelik verilmesi anlamına gelen “genel milliyetçilik”tir. Bu tez uyarınca:

“Yurttaşlar ve hükümetler kendi devletleri, kültürleri ve insanların hayatta kalmaması ve gelişmesine, yabancı devletler, kültürler ve insanların hayatta kalması ve gelişmesinden daha fazla önem verbilirler ve belki de vermelidirler” (2006: 192).

“Yüce milliyetçilik” ise, kendi yurttaş topluluğuna önceliği düşüncesinin adalet kriterlerine uygulanması olarak tarif edilebilir. Pogge’nin ifadesiyle:

“Yurttaşlar ve hükümetler kendi devletlerinin adilliği ve kendi devletlerinin vatandaşlarının maruz kaldıkları adaletsizlikten (ve diğer haksızlıklardan) daha fazla önem verebilirler ve belki de vermelidirler” (2006: 192-193).

Her iki milliyetçilik biçimi de, ulusal ve küresel kurumların farklı normlara göre değerlendirilmesini savunur ve insanların küresel kurumlara yönelik taleplerinin yerel/ulusal düzeydeki kurumlara yönelik taleplerine kıyasla daha az önemli olduğu fikrine dayanır. Pogge'nin bireyci-evrenselci yaklaşımında ise çifte standarda dayan bu değerlendirme reddedilir ve bireylerin parçası oldukları tüm kurumsal yapılar karşısında taleplerinin eşdeğerliği ilkesi benimsenir (2006: 151). Böylelikle küresel kurumların ahlaki değerlendirilmesi daha zayıf kriterlere tabi kılınmayacak, bireylerin refah ve adalet talepleri ulusal kurumlar kadar küresel kurumlar karşısında da benzer ağırlık ve meşruiyet taşıyacaktır.

Bireyci-evrenselci ahlaki iddianın geçerliliği üçüncü bir tür milliyetçiliğin eleştirisini de gerekli kılmaktadır. Bu, Pogge'nin "açıklayıcı milliyetçilik" adını verdiği ve genel anlamda kültüralizmin bir biçimi sayabileceğimiz anlayıştır. Pogge'ye göre bu görüşün savunucuları:

“[K]üresel yoksulluğu, ulusal ekonomik gelişmenin önünü tıkayan ya da gerçekleşmesine engel olan ve ulusal ekonomik eşitsizliği üreten ülke içi kötü politikalar ve kurumlar ile açıklanabilecek, ulusal olgular dizisi olarak sunarlar” (2006: 229).

Pogge bu hayli yaygın kanıya genel bir doğruluk payı tanısa da, küresel adalet bağlamında son derece tek taraflı bir görüşten söz ettiğimizin altını çizer ve açıklayıcı milliyetçiliğin küresel kurumların dünyadaki yoksulluğun yeniden üretiminde oynadığı belirleyici rolü tümüyle göz ardı ettiğini dile getirir (2006: 78, 229-230).

Çekirdek Bir Adalet Kriterine Doğru: İnsan Hakları

*Küresel yoksulluk dünyanın
bugüne kadar gördüğü en ağır olmasa da
en büyük insan hakları ihlalidir.*

Thomas Pogge

Pogge'nin amacı kapsamlı, yani tam anlamıyla adil bir küresel kurumsal yapının düzenleyici ilkelerini formüle etmek değil, uygulanması mümkün³ ve daha da önemlisi üzerinde uzlaşılabilir çekirdek bir adalet kriteri ortaya koymaktır. Pogge, her iki ölçüt açısından da yol gösterici olabilecek kavramları uluslararası belgelerde formüle edilen insan hakları ilkelerinde bulur. Kendi ifadesiyle: Karmaşık ve dünya çapında kabul görebilecek çekirdek bir temel bir adalet kriteri, en iyi insan hakları çerçevesinde formüle edilebilir (2006: 71).

1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB) ve diğer uluslararası belge ve anlaşmalarda yer aldığı şekliyle insan hakları ilkeleri farklı din, dünya görüşü ve ideolojilerin üzerinde uzlaşılabilir bir norm sistemi olma iddiasını taşır. Bu ilkeler, birbirini bütünleyecek şekilde, hem insanlığın ahlaki kazanımlarının ifadesi hem de modern dünyada var olan çoğulculuğu göz önüne alan bir sorun çözme ve uzlaşma aracı olarak tahayyül edilmektedir. Sosyo-ekonomik haklar düşüncesi ise kapsamlı bir adalet anlayışı sunmaktan ziyade ağır yoksulluğun giderilmesine yönelik ilkeler formüle eder.⁴ İnsan hakları kavramı aracılığıyla evrensel bir asgari standart tanımlama ve hayata geçirme çabası, bu ilkelerle Pogge'nin çekirdek adalet arayışı arasında doğal bir köprü oluşturur.

Pogge küresel yoksulluk konusunda somut bir standart belirlemek için İHEB'nin 25. maddesine işaret eder. Bu maddeye göre bir kimşenin, kendisinin ve ailesinin sağlık ve esenliği için uygun gıda, giyim, ev ve tıbbi bakım içeren bir yaşam standardına sahip olması bir insan hakkıdır (2006: 147). Bu noktada ele alınması beklenen sorular insan haklarının gerçek kılınmasının ne anlama geleceği ve bu hakka karşılık gelen ödevlerin ne şekilde anlaşılacağıdır. Pogge bir hakkın

3. *Realizing Rawls* (1989) isimli eserinde önemle vurgulanan geçekçilik / uygulanabilirlik kistası, Pogge'nin sonraki çalışmalarında da yol gösterici olmuştur.

4. Bu anlamda, insan hakları düşüncesinin normatif ufkunun hangi ölçülerde bir yoksulluğun kabul edilebilir sayılacağı meselesiyle sınırlı kaldığı söylenebilir.

gerçekleşmesini o hakkın nesnelere güvenli erişim olarak tanımlar. Pogge'nin ikinci soruya cevabı ise insan haklarının bir kimseyi etkileyen zorunlu toplumsal kurumlara yönelik iddialar olduğunu şekillendirir (2006: 73, 102). Burada dikkat edilmesi gereken nokta Pogge'nin yaklaşımının kurumsal ve bireyci unsurlarının birbirleriyle ilişkilendirilme biçimidir. Bireyci-evrenselci ilke uyarınca ahlaki sorumluluğun nihai adresi yalnızca kişilerdir. Kurumlar çok daha güçlü ve etkili faillik nitelikleri sergileyebilseler bile ahlaki özneler olarak kabul edilmezler. Dolayısıyla ahlaki ödevlerin nihai taşıyıcıları bu kurumların sürdürülmesinde pay sahibi olan oynayan bireylerdir. Pogge'nin ifadesiyle:

“Bir insan hakkı, bir kimseyi etkileyen zorunlu toplumsal kurumlara yönelik ahlaki bir iddiadır ve bu yüzden de, böylesi kurumların dayatılmasında rol oynayan herkese karşı ahlaki bir iddiadır” (2006: 73).⁵

O halde, bir insan hakları meselesi olarak yoksulluk, küresel kurumlara katılan ve onları destekleyen herkese bireysel sorumluluklar yüklemektedir. Bir başka ifadeyle, insan haklarının her birey için gerçek kılınması hedefi, küresel ekonomik sistemin yarattığı adaletsizliklerin giderilmesi ödevini de kapsamaktadır (Pogge 2006: 71, 78). Pogge bu ödevin İHEB'in 28. Maddesinde şu şekilde dile getirildiğini söyler:

“Herkes bu beyannamede belirtilen hakları ve özgürlükleri tümüyle gerçek kılan bir sosyal ve uluslararası düzeni hak eder”. Buradaki “bu beyannamede belirtilen hak ve özgürlükler” ifadesinin de gösterdiği gibi, bu madde bünyesinde listeye yeni bir hak eklenmemekte, fakat bir insan kavramı hakkında, yani insan haklarının ne anlama geldiği ve da neyi gerektirdiği konusunda bir açıklamada bulunulmaktadır” (2006: 102-103).

5. Vurgular orijinal metine aittir.

Pogge'ye göre bu gereklilik dünya üzerindeki her bir bireyin insan haklarının nesnelere erişimlerinin güvence altında olmasını garanti-leyecek bir küresel kurumsal düzen inşa etme ödevine karşılık gelmektedir (2006: 103).

Küresel Adalet ve “Zarar Vermeme Ödevi”

Pogge'nin siyaset felsefesinde küresel yoksulluk tartışmalarına getirdiği en önemli yenilik bireylerin küresel kurumlara yönelik ahlaki iddialarının, dolayısıyla bunlara karşılık gelen ödevlerin tanımlanması hususundadır. Ona göre, ağır ve ölümcül yoksulluğun başlıca nedeni yardım etme ödevinin yerine getirilmesindeki eksiklik ya da aksaklıklar değil, adaletsiz bir küresel ekonomik düzenin ayakta tutulması yoluyla verilen zarardır:

“Dünyadaki yoksulluk hakkında düşünürken dikkatimizi yalnızca yoksullara yardım etmeye odaklamaktan kaçınmak gerekiyor. Yoksulların elbette yardıma ihtiyaçları vardır. Fakat bu insanlar maruz kaldıkları korkunç eşitsizlikler nedeniyle yardıma ihtiyaç duyarlar. O halde... yoksulları, tümüyle bizim eserimiz olan ve bünyesindeki eşitsizliğin yalnızca bize yarar sağladığı küresel kuralların etkilerinden korumaya odaklanmalıyız. Sadece iyileştirici önlemler üzerine değil, küresel düzenin içinde barındırdığı eşitsizliği, iyileştirici önlemlere duyulan ihtiyacı ortadan kaldıracak kurumsal reformlar yoluyla nasıl azaltabileceğimizi de düşünmeliyiz” (Pogge, 2006: 37)

Pogge'nin işaret ettiği yaklaşım farkı, kaynağını Kant'ın düşüncesinden alan ve siyaset felsefesinde yaygın kabul gören “negatif” ve “pozitif” ödevler ayrımına dayandırılabilir.

Kant'ın hak öğretisi, eylemlere getirilen dışsal sınırlarla ilişkili ve negatiftir. Pozitif ödevler (örneğin başkalarının mutluluğunu gözetmek) ise eylemlerin sınırlandırılmasıyla değil, neyin yapılmasının ahlaken iyi sayılacağıyla ilgilenir (Kant, 2004). Bu farkı daha anlaşılır kılabilmek için “pozitif ödevler” temelli kuramların iki örneğine kısaca

değineceğim. Bunlardan ilki kurumsalcılığın en önemli temsilcilerinden John Rawls'un liberal-milliyetçi uluslararası ilişkiler kuramıdır. Rawls kurumların insan yaşamındaki ağırlıklı ve belirleyici rolünü “temel yapı” kavramı aracılığıyla ele alır. Temel yapı, bir toplumdaki ana siyasal, toplumsal ve ekonomik kurumlar bütünlüğüne verilen adıdır ve toplum içinde fayda ve ödevlerin dağıtılması, dolayısıyla insanların yaşam koşulları ve beklentileri, bireysel tutumlar ve adalet anlayışlarına derinden tesir eder (Rawls, 1971: 240). Erken dönem eserlerinde, Rawls temel yapıyı kapalı sistemler olarak kurguladığı yerel toplumlar (pratikte ulus devletler olarak örgütlenmiş siyasal birimler) üzerinden tartışır (1971, 2007). *Halkların Yasası* (1999) isimli eserinde ise bu modeli uluslararası ölçüğe taşır ve liberal adalet ilkelerine göre düzenlenmiş bir toplumun izleyeceği dış politikalar ve adil bir uluslararası düzenin esaslarına dair bir tartışma ortaya koyar.

Rawls'un yerel toplum modeli, toplumdaki en dezavantajlı bireylerin durumlarını iyileştirmeyi hedefleyen ve liberal kuramlar ailesinin yaygın ölçütleriyle hayli kapsamlı sayılabilecek bir yeniden bölüşüm ilkesi önerir. *Halkların Yasası*'nda ise normatif analizin çıkış noktasını bireyler değil halklar/ulusal toplumlardır. Rawls bireylerin refahı ve adalet taleplerinin öncelikli adresini yerel temel yapılar olarak tespit ederek küresel bir yeniden bölüşüm düşüncesini reddeder; halklar topluluğu üyelerine sınırlı ve mütevazı bir yardım etme (pozitif) görevi yükler.

Küresel adalet ve yoksulluk mevzularının pozitif görevler terimleriyle tartışılması liberal milliyetçili yaklaşımın sınırlı değildir. Benzer bir tercih Peter Singer'in kuramında bir örneğini göreceğimiz bireyci-evrenselci görüşün temsilcileri arasında da yaygındır (2001). Tüm bireylerin çıkar ve taleplerinin eşdeğerliliği bu yaklaşımın merkezi kabulleri arasındadır. Ahlaki değerlendirmenin hareket noktası ulus ya da halkların değil, tek tek kişilerin eşitlik temelinde konumlandırılmasıdır. Singer için “yoksulluktan ölmek üzere olan kişilerin komşumuz ya

da dünyanın öbür ucunda yaşayan bir yabancı olması” bireyin ahlaki yükümlülükleri açısından hiçbir anlam taşımaz (Singer, 2002a: 121).

Singer, küresel yoksulluğun doğurduğu ve coğrafi yakınlık ya da vatandaşlığa bağlı olarak değişmeyen bu yükümlülükleri “yardım etme ödevi” olarak tanımlar. Yazara göre söz konusu ödevin yerine getirilmesi için en uygun yöntem Oxfam gibi yardım kuruluşlarına bireysel bağışlarda bulunulması ve yardımların bu kuruluşların inşa ettikleri ağlar aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasıdır (Singer, 2002b, 128). Singer yardım etme görevinin gereklerini hayli talepkâr bir içerikle tanımlar ve zengin ulusların mensuplarının yoksulluğa bağlı nedenlerden dolayı ölmekte olan kişilere yardım için özveride bulunmaya yanaşmamalarını ahlaki açıdan kabul edilemez ilan eder (Singer, 2002b: 127).

Rawls ve Singer’den farklı olarak, Pogge yardım etme (pozitif) ödevinden değil, adaletsiz bir küresel düzenin dayatılması ve sürdürülmesinde rol oynamama (negatif) ödevinden söz eder (2005; 2006). Bu yaklaşıma göre küresel ekonomik sisteme katılan, onu destekleyen ve ondan fayda gören herkes bu işleyişin katkıda bulunduğu ağır ve ölümcül yoksulluğun sürmesinde pay sahibidir.⁶ Bu noktada Pogge’nin sisteme katılma tanımının hayli kapsayıcı olduğunu ve emeğiyle toplum ekonomisine ya da vergileriyle hükümete katkıda bulunuyor olmanın hak ihlallerinin sorumluluğu paylaşmak için yeterli görüldüğünü belirtmek gerekiyor (2006: 79, 106). Öte yandan, sorumluluk eşliğinin bu denli düşük tutulması negatif yükümlülüklerin talepkâr ve zorlayıcı içeriklerle tanımlanacağı şeklinde anlaşılmalıdır. Pogge, kişilerin kurumsal sistemlerle bağlantılarını kes-

6. Daha yakın bağlar, söz gelimi aynı ülkede yaşamak, kişilerin birbirlerine karşı yükümlülüklerini arttırıp çeşitlendirebilir. Ancak zarar vermeme yükümlülüğünün yarattığı görevler vatandaşlık ya da diğer özel bağlar bağlı olmayan, evrensel olarak herkese eşit derecede borçlu olduğumuz görevlerdir (Pogge, 2003: 90- 91).

melerinin gerçekçi bir seçenek olmadığı farkındadır. Bunun yerine şöyle bir öneride bulunur:

Böylesi bir durumun sorumlularının kurumsal sistemler ile bağlantılarını kesmeleri -ki bu pek gerçekçi bir seçenek değildir- ya da kurumların reforme edilmesi ve bu kurumlardan mağdur olan insanların korunması için çalışarak bu sorumluluklarını telafi etmeleri gerekir (2006: 78-79). O halde, zarar vermeme yükümlülüğünün gerekleri şu şekilde özetlenebilir: Küresel kurumlara katılım dolayısıyla parçası olunan adaletsizliklere karşı korumak ve en nihayetinde hakların nesnelere güvenli erişimi tesis edecek biçimde bu kurumların reforme edilmesi için çaba göstermek.

Küresel yoksulluğun zarar vermeme negatif ödevi üzerinden kavramsallaştırılması Pogge'nin yaklaşımının görebileceği kabul açısından hem avantaj hem de dezavantaj doğurmaktadır. Çünkü hak ve adalet arayışlarını negatif ödevler üzerine inşa etmenin kapsayıcı bir etkisi vardır. Siyaset felsefesindeki yaygın anlayışa göre negatif ödevler pozitif ödevlere kıyasla daha güçlü ahlaki talepler ortaya koymakla kalmaz, kimi liberal doktrinler (söz gelimi libeteryanlar için) için kabullenilebilir yegâne yükümlülük biçimidirler. Diğer taraftan, negatif ödevlerin merkeze alınması Pogge'ye bir takım ilave argümantasyon yükümlülükleri getirmektedir. Bunlar arasında en önemlileri negatif ödevleri doğuran nedenselliklerin gösterilmesi ve kurumların adaletsizliğinin bireysel ödevler yarattığının ikna edici biçimde açıklanmasıdır.⁷

7. Pogge'ye bu temel eksenlerde yöneltilen eleştirilere birkaç örnekler için bkz. Uwe Steinhoff, "Why 'We' Are Not Harming the Global Poor: A Critique of Pogge's Leap from State to Individual Responsibility"; Roland Pierik, "Do We Have a Negative Duty Towards the Global Poor? Thomas Pogge on Global Justice"; Søren Flinch Midtgaard, "On Thomas Pogge's Theory of Global Justice Why We Are Not Collectively Responsible for the Global Distribution of Benefits and Burdens between Individuals"; Wendy Mitchell, "Notes on Thomas Pogge's

Yazının geri kalan bölümünde meselenin bu ikinci veçhesini paranteze alınarak, sadece ilk noktaya, yani negatif ödevler vurgusu ve destekleyici argümanların potansiyel olarak uzlaşma yaratıcı etkilerine odaklanılacaktır.

Farklılaşmış Sorumluluklar ve Uzlaşma Arayışı

Ağır yoksulluğun önlenebilirliği ve gerçekçi/uygulanabilir kurumsal alternatiflerin mevcut olduğu düşüncesi Pogge'nin adalet kuramının temel tezlerinden biridir. 1989'da yazdığı *Realizing Rawls*'tan itibaren, Pogge'nin kavramsal çabası çeşitli reform projeleri eşliğinde yol alagelmiştir. Zengin ülkelerin ağır ve ölümcül yoksulluğun önlenmesi konusunda önemli adımlar atabileceği ve bu adımların büyük fedakârlıklar gerektirmediği Pogge'nin sıklıkla dile getirdiği görüşler arasındadır.

Küresel yoksulluğun önlenebilirliği ve bu konuda zengin ülke vatandaşlarına biçilen rol Pogge'nin kuramına özel bir şey değildir. Örneğin, Singer'a göre de zengin ülkelerin vatandaşları dünya üzerindeki en yoksul bireylere yardım etmek için öncelikli konumdadırlar. (Singer, 2002b: 127). Singer'in pozitif ödevlere dayanan yaklaşımı çerçevesinde, sahip olunan veya yön verilen kaynaklar açısından yardım sağlayabilecek durumda olmak bu konumu işgal etmek için yeterlidir. Pogge'nin adalet kuramının birincil hedef kitlesi de Batılı zengin ülkelerin vatandaşları, özellikle de bu toplumların varlıklı kesimleridir. Eserlerinde açık ya da gizli özne olarak kullandığı "biz" esas olarak bu kitleye yönelik bir hitaptır. Ancak, Pogge'nin negatif ödev üzerinden yürüttüğü tartışma, ödevlerin "yapabilecek durumda olmak" kriterine göre dağıtılmasına izin vermez ve önceliklerin farklılaşan sorumluluk dereceleri ile ilişkilendiren ilave argümanlar talep eder.

Pogge'nin "biz" seslenişi, dayanağını işte böyle bir temellendirmeden almaktadır. Pogge'ye göre küresel kurumsal yapı Batı ülkelerinin iktisadi, siyasi ve askeri gücü aracılığıyla ayakta tutulmakta; güçlü küresel aktörler tarafından tasarlanmakta ve insanlığın geri kalanına -çoğu zamanda da yoksul ülkelerdeki siyasi ve ekonomik elitlerle işbirliği içinde- dayatılmaktadır. Bu kurumlar yalnızca yaptırım ve caydırıcılık sağlamak için şiddet kullanmakla kalmazlar, aynı zamanda da askeri gücün muazzam üstünlüğü sayesinde kurallar üzerinde oligarşik hâkimiyetini sağlayan ve sürdüren bir "örtülü şiddet"e de dayanırlar (Pogge, 2006: 153). Zengin ülkelerin varlıklı vatandaşları, adaletsiz ve şiddet yoluyla dayatılan küresel kurumların devamında en fazla payı olan, onlardan en büyük yararı sağlayan, dolayısıyla da Pogge tarafından sorumluluklarını üstlenmek üzere öncelikle çağrılan kesimleri teşkil ederler.⁸

Pogge, Batı kamuoylarına yaptığı çağrının bulabileceği yankı hususunda temkinli bir iyimserlik sergiler. Bu ülkelerin vatandaşlarının dünyanın geri kalanında yaşanan ağır ve ölümcül yoksulluğu görmezden geldiği veya bu durumla uzlaşmış olduğu gerçeği, Pogge için bu kültür havzasında yaygın kabul gören ahlaki dünya görüşleri ile uyum değil çelişki içindedir. Batı kamuoyunun en etkili kesimlerinin ikna edilmesi ve uluslararası işbirliği ile kurumsal yapının reforme edilmesi çabalarını sürdürürken, nadiren hassasiyetle kavranıp yerine getirilen, ancak bir imkân olarak varlığını sürdüren kimi temel değerlerde bir dayanak bulmayı umut eder (Pogge, 2006: 40).

Pogge'nin küresel ekonomik adalet kuramını çekirdek bir anlayışla sınırlı olarak ele alması ve evrensel insan hakları düşüncesine yaslanması da üzerinde uzlaşılması mümkün bir kavramsal alan oluşturma çabasının parçaları sayılabilir. Negatif ödevlerin pozitif ödev-

8. Pogge farklılaşmış pay ve sorumluluk konusunda yeterli incelemeyi yapmadığını açıkça ifade etmektedir (2006: 79).

lere kıyasla daha güçlü ahlaki taleplere tekabül ettiği kabulü de bu ortak zemin arayışı içinde belirli bir yere sahiptir. Bilindiği üzere, liberteryan akımlar adalet anlayışlarında pozitif ödev düşüncesine yer vermezler. Pogge, insan haklarının yalnızca yalnızca negatif ödevler içerdiği ilkesini savunmakla liberteryanlar ile nispeten geniş -ya da söz gelimi Singer ile kıyaslandığında çok daha geniş- bir ortak kabul-ler mahalinde konumlanmaktadır. Yazarın kendi ifadesiyle:

Liberteryanlara göre insan hakları bizden belli şekillerde diğerlerine zarar vermememizi, yani onları korumamızı, kurtarmamızı ve onlara yiyecek, giysi ve barınak temin etmemizi talep etmez. Benim önerdiğim kurumsal anlayış bu sınırlandırmayı, sosyal ve ekonomik insan haklarını dışarıda bırakmadan kabul edebilir (2006: 106).

Son olarak, Pogge küresel yapının nedensel rolü üzerinde de kapsayıcılığı hedefleyen ve ortak kabulleri genişletmeye çalışan bir yaklaşım sergiler. Bu noktada benimsediği görüş, küresel yoksulluğun devamında payı olan çeşitli unsurların “bileşik” olarak tanımlanabilecek bir etki yarattığı şeklindedir. Pogge’nin tartıştığı unsurlar kısaca şunlardır:

1. Ortak ve vahşi bir tarihin etkileri: Ağır baskı, sömürgecilik, kölecilik hatta soykırımlarla dolu bir tarihin yol açtığı eşitsizliklerin devam etmekte oluşu (2006: 331-332).

2. Karşılıklı ödenmeksizin doğal kaynakların kullanımından dışlanma: Küresel bir seçkin grubunun dünyanın doğal kaynaklarını yoksul ülkelerin baskıcı elitleriyle işbirliği içinde ve küresel yoksulları eli boş bırakarak tüketiyor olması. (2006: 329-331).

3. Ortak Toplumsal kurumların etkileri: Pogge bu tezi uluslararası borç ve kaynak imtiyazları örneklerine başvurarak ele alır (2006: 325-329).⁹

⁹ Uluslararası borç alma ve kaynak imtiyazlarının ayrıntılı bir tartışması için bkz. Özlem Denli, “Kimin Sorunu, Kimin Sorumluluğu: Sol Liberalizm ve Küresel

Toplam yerine bileşik etkiden söz etmeyi gerektirecek kritik nokta, Pogge'nin bu üç unsuru her biri makul üç farklı yaklaşım için referans olabilecek görüşler olarak tanımlamasıdır (2006: 324). Dolayısıyla, bu görüşlerin tümünü kabul etmek zorunlu olmadığı gibi aralarında bir tercih yapılması da gerekli değildir (2006: 325). Pogge'nin adalet kuramı, bu anlamda, farklı yaklaşımları benimseyenler tarafından ve daha kapsamlı kuramsal bir ortaklık aranmaksızın benimsenebilecek ve desteklenebilecek biçimde tasarlanmıştır.

Sonuç

Pogge'nin küresel adalet kuramı, içerdiği radikal kavramsal ipuçlarına rağmen temel olarak bir akılcı reform projesi olarak anlaşılabilir. Pogge küresel bir temel yapı tanımlar, bu yapının yarattığı adaletsizlikleri insan hakları perspektifinden tartışır ve küresel kurumlara yerel toplumla kıyasla daha zayıf adalet ölçütlerinin uygulanması düşüncesini reddeder. Ağır ve ölümcül yoksulluk gerçeğinin doğurduğu ahlaki ödevleri zarar vermeme görevi kavramı ile ele alması da yaygın ahlaki kabullere ya da bu kabullerin yerleşik yorumlarına bir meydan okumadır.

Bununla birlikte Pogge'nin projesinin itici gücü küresel yoksulluğun yaygın ahlaki dünya görüşlerinde radikal değişikliklere veya Batı'da alışılmış yaşam standartlarından büyük fedakârlıklara gerek duyulmaksızın iyileştirilebilir, yani önlenebilir, olduğu düşüncesidir. Küresel yoksulluk ve eşitsizliğin boyutları ve ölümcül etkileri, mağdurların korunması ve adaletsizliklerin telafisinin ahlaki aciliyeti gibi öncelikler, kavramsal tartışmaya içsel ağırlık noktaları oluştururlar. Batı kamuoylarının, dolayısıyla da kaynaklar ve politik mekanizmaları üzerinde etki sahibi, karar alıcı kesimlerinin desteğini kazanabi-

lecek ortak bir kavramsal bir zeminin inşası, kuramın uygulanmasına değil bizatihi tutarlılığına ilişkin bir meseledir. Bu anlamda Pogge'nin adalet kuramı aynı zamanda adalet kriterleri üzerinde mümkün ortaklaşmanın kuramıdır.

Abstract: The topic of this article is the concept of global justice developed by Thomas Pogge. Pogge's unique contribution to political philosophical literature on poverty and justice can be expressed in terms of the unique combination of three conceptual pillars: primacy of institutions, cosmopolitan individualism and negative duties. On this basis, he asserts that global justice can be analyzed as an avoidable human rights violation. The article focuses on the relationship between the practical/reform-oriented dimension of Pogge's edifice and his endeavour to found his project on broadly shared liberal ideas and principles. The discussion will, thus, pay special attention to the concepts and arguments put forward to construct a wide ground of agreement.

Keywords: Justice, Global Justice, Human Rights, Poverty, Negative Duties

Kaynakça

- Denli, Ö.** (2010), "Kimin Sorunu, Kimin Sorumluluğu: Sol Liberalizm ve Küresel Yoksulluk", (edş) A. Öztürk (2010), **Yeni Sol ve Yeni Sağ**, Ankara: Phoenix Yayınları içinde: 239-266.
- Kant, I.** (1994), **Ethical Philosophy: The Complete Texts of 'Grounding for the Metaphysics of Morals' and 'Metaphysical Principles of Virtue'**, Cambridge: Hackett Publishing.
- Miller, D. and T.W. Pogge** (2003), "Cosmopolitanism: A Defense", **Critical Review of International Social and Political Philosophy**, (5) 3: 86–91.
- Midtgaard, S. F.** (2012), "On Thomas Pogge's Theory of Global

Justice Why We Are Not Collectively Responsible for the Global Distribution of Benefits and Burdens between Individuals”, **De Gruyter**, (13) 2: 207-222.

Mitchell, W. (2006), “Notes on Thomas Pogge’s ‘Human Rights and Global Justice’ and ‘Recognized and Violated by International Law: the Human Rights of the Global Poor’”, **International Public Policy Review**, (2) 2: 113-120.

Pogge, T. W. (1989), **Realizing Rawls**, Ithaca: Cornell University Press.

Pogge, T. W. (2005), “Severe Poverty as a Violation of Negative Duties”, **Ethics and International Affairs**, (19) 1: 55–83.

Pogge, T. W. (2006), **Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları**, İstanbul : Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Rawls, J. (1971), **A Theory of Justice**, Cambridge: Harvard University Press.

Rawls, J. (2003), **Halkların Yasası ve ‘Kamusal Akıl Düşüncesi-nin Yeniden Ele Alınması’**, İstanbul : Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Rawls, J. (2007), **Siyasal Liberalizm**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Roland Pierik, R. (2003), “Do We Have a Negative Duty Towards the Global Poor? Thomas Pogge on Global Justice”, in (ed.) J. C. Merle (2003), **Spheres of Global Justice, Volume 1: Global Challenges to Liberal Democracy. Political Participation, Minorities and Migrations**, Dordrecht : Springer, pp.595-630.

Singer, P. (2001), “The Singer Solution to World Poverty”, in **Singer P. Writings on an Ethical Life**, New York: Harper Perennial, pp.118-124

Singer, P. (2002a), “Poverty, Facts, and Political Philosophies: Response to ‘More than Charity’”, **Ethics and International Affairs**, (16) 1: 121-124.

Singer, P. (2002b), “Achieving the Best Outcome: Final Rejoinder”, **Ethics and International Affairs**, (16) 1: 127-128.

Steinhoff, U. (2012), “Why ‘We’ Are Not Harming the Global Poor: A Critique of Pogge’s Leap from State to Individual Responsibility”, **Public Reason**, (4) 1-2: 119-38.